

Fekete Vince: Borcsa János Merítése

A maga nemében, műfajában Borcsa János *Merítése** is hasonló jellegű, karakterű és jelentőségű vállalkozás, mint Oravecz Imre tíz évvel ezelőtt megjelent, majdnem félszáz oldalas könyve, a Halászöember.

Míg ott versekben, „verstanulmányokban” leltározza fel a szerző egy már letűnt kultúra, hajdani világ, a süllyedő falu különböző jelenségeit, addig itt kritikában, tanulmányban és kritikai jegyzetben gyűjti egybe a kritikus Borcsa János mindazokat az értékeket, irodalmi, irodalomtörténeti „tetteket”, amelyeket élete egy bizonyos szakaszában, munkája során felvállalt és felmutatott. Így kerülnek egy kötetbe az átmentés, kimentés, merítés gesztusával a már-már elfeledett helyi, erdélyi értékek, alkotók, jelenségek (Páskándi Géza, Sütő István), együtt a főként erdélyi, jelentős életművet maguk mögött tudó, ám azért igazából a „Nagy Magyar Kánonban” nem a valódi súlyukon jegyzett írókkal, költőkkel (Lászlóffy Aladár, Egyed Péter, Kenéz Ferenc, Király László, Markó Béla, Vári Attila stb.) vagy a Magyarországon túlságosan is a népi palettára tolt néhai Nagy Gáspárral és — egyfajta szellemi párbeszédet is megkísérelve — a határon innen és túl is igencsak jelentős kortárs irodalomtörténészekkel, irodalmárokkal: Kántor Lajossal, Láng Gusztávval, Pomogáts Bélával és Elek Tiborral.

Borcsa János *Merítése* az utóbbi három év termését tartalmazza, de könyve egyenes folytatása a szerző korábbi munkáinak, hiszen figyelme most is, akárcsak az előző köteteiben, főként az erdélyi, kisebbségi magyar kultúra íróira, jelenségeire irányul.

Igen szép névsort lehetne összeállítani azoknak a magyarországi kritikusoknak, irodalomtörténészeknek a neveiből, kezdve Csoóri Sándortól, el egészen a mai, idősebb vagy középgenerációs, fiatalabb vagy egészen fiatal kritikusokig (Pomogáts Béla, Görömbei András, Márkus Béla, Bertha Zoltán, Elek Tibor, Pécsi Györgyi, Ekler Andrea stb.), akik küldetésüknek tekintik, tekintették az utódállamokba szorult kisebbségi magyar kultúra, az erdélyi, a felvidéki, a vajdasági vagy a nyugati magyar irodalom feltérképezését, népszerűsítését, értékelését és az anyaország vérkeringésébe való bekapcsolását. Tették, teszik ezt kívülről, ottani rálátással. Borcsa János neve ezek a nevek mellé, közé sorolható, annyi különbséggel, hogy ő innen, Erdélyből, tehát belülről, de a fontosabb erdélyi kulturális centrumoktól (Kolozsvár, Marosvásárhely) távol, a végeken levő kisváros nem túlságosan ingergazdag környezetéből, kézdívasárhelyi kilátójáról, „halászhelyéről” vállalkozott, vállalkozik — nem túl népes itteni társaival együtt — ugyanerre a feladatra, számbavételre, „merítésre”.

A kritikus munkájának akkor van értelme, ha a mű, a valamely alkotó munkásságáról, művéről, életművéről szóló mű (is) „valakihez szól”, ha nem lebeg a térben, mint egy kikötetlen léghajó, a szélnek és a különféle áramlatoknak kiszolgáltatottan. A kritikának ugyanis kapcsolatot kell teremtenie az Olvasó és az elolvasandó vagy már elolvasott Művel. Mert miért olvasnánk egyébként recenziót, kritikát, tanulmányt, ha nem azért, hogy valamilyen eligazítást kapjunk valamely művet illetően? Vagy kedvet szeretnénk kapni egy-egy mű kézbevitelére, illetőleg ha azt már elolvastuk, akkor az illető könnyvvel való kapcsolatunkat szeretnénk még jobban elmélyíteni általa. És kiteljesedhet, teljesebb lehet az a kép, ami bennünk egy-egy könyv elolvasása után kialakul.

Mire figyelmeztet és figyelmeztet Borcsa János egy-egy újabb írásával, egy-egy újabb kritikai merítésével? Arra (is), akárcsak néhány jeles pályatársa az anyaországból vagy itthonról, hogy az irodalomtörténet-írásban, az irodalmi közgondolkodásban nem csak a „trendi”, a bizonyos fejlődési áramlatokba, az úgynevezett „magasságos kánonokba” illeszkedő művekre és életművekre kell figyelnünk, hanem — ha értékesek — azokra is, amelyek valamiért (még) nincsenek benne ezekben a sokszor erőltetett, Budapest-centrikus struktúrákban, rendszerekben. Nem kis fegyvertény ez: számba venni saját, erdélyi értékeinket (is). A kritikus ugyanis mindenkor értékteremtő (is), ha van szeme, ha jó szeme van, ha nem engedi elkődösíteni a

látását semmilyen divatos áramlat, semmi és senki által. Mert a jó kritikus — ahogy Borcsa írja — „hiteles mértéket kíván tartani az alkotók és az olvasó elé” úgy, hogy a kritika, a kritikája nem „a megszülető művek mögött ballag”, hanem úgyszólván „velük párhuzamosan jön létre” és fejti ki hatását.

A kritikus mindenkori feladata — bizonyosság erre ez a könyv is —, hogy Nekünk, az Olvasóknak megfogalmazza, akár a visszhangtalanságban is, a „jó művek iránti igényt”, az „előrejelzéstől, a prognózistól sem riadva vissza”, annak a kockázatát is vállalva (akár gyorsleltárt, akár szélesebb hőmpölygésű tanulmányt készít), de mindenképpen „értékes értelmezést, elemzést vagy érvelő vitát is adva”. Nem kevesebb tehát a feladata a kritikusnak, mint megnyitani az olvasó szemét, felnyitani olyan dolgokra is, amelyekre amúgy egyébként nem gondolt volna, amit egyébként magától nem vett volna észre. És ahogy a verset „létre kell hívni”, ahogy a gondolatnak „formát kell adni”, ugyanúgy helye és létjogosultsága van a „létre hívott”, a megfelelő, akár könyvnyi „formát kapó” kritikának is, mert ugyanúgy, mint a versnek, a szépirodalomnak, a kritikának is szerepe volt/van az életünkben.

* Borcsa János: *Merítés*. Kritikák, tanulmányok, jegyzetek, 2005–2008. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2009.

Háromszék, 2009. november 7.